

Lærerens kæledægge

MARTIN AMIS

Hvordan ser *Ulysses'* støttekreds ud nutildags? Hvem læser den? Hvem *hygger sig* med *Ulysses*? Den studeres indgående, den opsprættes og udkrænges til bevidstløshed, den dekonstrueres meget. Men hvem læser *Ulysses* bare for sjov? Jeg kender en digter, som bærer *Ulysses* med sig rundt i sin taske. Jeg kender en romanforfatter, som hver aften kort rådfører sig med *Ulysses*, inden han går i seng. Jeg kender en essayist, som vittigt har *Ulysses* stående på sin badeværelsesboghylde. De læser den – men har de læst den, på den sædvanlige læsemåde, fra begyndelsen til slutningen? Sandheden er, at *Ulysses* ikke er læservenlig. James Joyce er berømt for at være en forfatter for forfattere. Måske kunne man gå videre og sige, at James Joyce er en forfatter for én forfatter. Han er selv-venlig; han er James Joyce-venlig.

Han er også et geni. Det kan man sige med en vis sikkerhed: han får Beckett til at virke uninspireret, Lawrence til at virke spagfærdig, Nabokov til at virke troskyldig. Gennem hele forfatterskabets forløb ser man Joyce tage afstand fra det blot talentfulde: de helt igennem tilgængelige noveller i *Dubliners*, den mere eller mindre forståelige *Portrait*, så *Ulysses*, før Joyce ruster sig til det ultimativt læserfjendtlige, læserudslettende offerbål *Finnegans Wake*, hvor hvert ord er et mangesproget ordspil.

Han er indbegrebet af det geniale og også indbegrebet af det moderne – fanatisk omstændelig, nyskabende og vanskeligt tilgængelig, og helt og aldeles fri af nogen forpligtelse til at behage et læsende publikum (i stedet for statstilskud eller beskyttende universiteter havde Joyce mæcener). Utøjlet og ubundet steg han til vejrs for at indfri sit geni; eller, hvis man foretrækker det, han skrev for at glæde sig selv. Alle forfattere gør dette, eller har lyst til at gøre

det, eller ville gøre det, hvis de turde. Kun Joyce gjorde det så manisk fortrinligt.

Det er både komisk og passende at *Ulysses* begyndte som en novelle, der skulle indgå i *Dubliners*. På en måde er det sådan *Ulysses* havnede: som en novelle på 300.000 ord, en novelle Joyce fyldte alt, hvad han vidste i. Romanens afsindige inklusivitet fremsættes som et ironisk sakramente, en menneskelig version af guddommelig viden: Joyce er virkelig den Alvidende Fortæller. Man kan dog stadig forestille sig, hvordan den oprindelige fortælling kunne have foreløbet, fortalt med den sømmelige skævhed fra Joyces tidlige værk. Mild jødisk mand omkring de fyrrer slentrer rundt i Dublins gader, plaget af vorrende seksuel jalousi mens hans kone forbereder sig til en ny omgang utroskab; overilet katolik i tyverne tager en parallel rute, plages af retrospektiv skyldfølelse over sin døde mor; de mødes; de taler; de skilles. Slut på historien. I fortællingens rolighed og enkelthed, i dens begrænsning af tid og rum, så Joyce – eller fremmanede ved en viljesanstrengelse – et episk skelet; et degraderet epos, et moderne epos.

Der er kun én begivenhed i *Ulysses*: mødet mellem Bloom og Stephen. (Det er et 100-siders antiklimaks). Resten er "Liv, liv" med Blooms udtryk. "Hvert liv er mange dage, dag efter dag," som Stephen udtrykker det; "Vi går gennem os selv, møder røvere, genfærd, kæmper, gamle mænd, unge mænd, hustruer, enker, *brothers-in-love*. Men altid møder vi os selv." Den dominerende livskraft i bogen anses traditionelt for at være Molly – nynnende, higende, blødende, sprællende, bedragende Molly Bloom. Den virkelige superlivgiver er imidlertid Joyces prosa, dette fantastiske redskab der er halvt tryllestav, halvt våben. Rent faktisk har prosaen og

heltinden en hel del tilfælles: de er lige vankelmødige, egensindige og forfængelige. Det ene øjeblik er hun forberedt til stævnemødet, nettet og pyntet, fyldt med liv og pikanteri, spækket med soveværelses-ekspertise og vilje til at bruge den; det næste er hun nedsunken i gnavent og bundløst surmuleri. Vi ved kun dette: hun vil få sin vilje.

Lad os se på denne prosa og dens grader af intensitet. Først, *De Gule Sider*. Gartneren: "med skødskind og ansigtet maskeret som Matthew Arnold skubber [han] sin græsslåmaskine på den dystre plæne og betragter imens nøje græsstråenes dansende strimler." Børpigens: "Pludselig slap hun sit spændte elastikstrømpebånd og lod det smække tilbage smækvarmt mod sit smækkelige kvindevarme strømpelår." Mælkekønnen: "Ved daggry sidder hun på den frodige mark ved en tålmodig ko, en heks på sin paddehat, med rynkede fingre behændigt om de strintende patter. Dugsilket kvæg stod brølende om hende, de kendte."

Videre ind i dyreriget. En flagermus: "Den er ligesom en lille mand i en frakke med de små bitte hænder. Tynde knogler. Man kan næsten se dem lyse blåhvidt." En rotte: "En fed grå rotte luntede af sted langs kryptens side og puffede til småstenene. En gammel tæppe: oldefar: kender rumlen. Det grå dyr masede sig ind under soklen, snoede og kantede sig ind under den." En kat: "Mrkrænao! sagde katten, endnu højere. Hun blinkede op med sine grådige øjne, ... viste ham sine mælkehvide tænder. Han så de mørke øjensprækker blive smalle af begær, til hendes øjne var grønne sten."

Indtil vi når det inorganiske, det livløse. Røg: "Spinkelt fra tage to røgfjer steg op, blev til buske af fjer og spredtes så blidt af brisen." Støv: "Støv sov på matte ruller af bronze og sølv, zinnoberstykker, på rubiner, leprøse og vinmørke stene." Vand: "Det uklare havs hvide bryst. De sammenslyngede spændinger, to og to. En hånd, som griber i harpestrengene og forener deres sammenslyngede klange." Rummet – og bogens mest henrivende sætning: "Stjernernes himmeltræ hang fuldt af fugtige, natblå frugter."

Joyces værk kortlægger en rejse ind i sproget og væk fra livet – livet, som aldrig rigtig bliver på sin

plads eller holder sig i ro længe nok. *Ulysses* var forfatterens fuldbyrdelse af den menneskelige verden, et hengivent og dvælende farvel; ingen har skrevet mere fortryllende om dagligdagens rytmer og inventar. Men Joyce ville have mere: han ville have drømmeverdenen, ordverdenen i *Finnegans Wake*, hans egen Dødebog. Vi ser ham krystallisere sig.

Smuk prosa lå så naturligt for Joyce, at han ofte gav efter for en pervers tiltrækning til dens modsætning: til hæsleg prosa, til spejlrevnende, urstoppende prosa. *Ulysses* parodierer alt fra *Cursor Mundi* til formiddagsavisens overskrift. Der er rene perler: "*Alle de dollarsedler, hendes mand gav hende, brugte hun i butikkerne til vidunderlige kjoler og det dyreste undertøj. For ham! For Raoul!*" Men de fleste af parodierne føles som en bevidst belastning af læserens tålmodighed. Sikke sjovt det er – i det mindste teoretisk – når den udsøgte stilist begynder at lyde som en pantefoged eller en telefonbog eller en fulderik eller den hellige skrift. Det siges, at scenen i kuskebarakken er en parodi på dårlig journalistik, men den er mere som en parodi på *skrivning*, et mareridt af gentagelser, tautologier, dobbelte negeringer, elegante variationer, brølere og bommerter: "Mozarts *Tolvte Messe* svælgede han rent ud sagt i, og *Gloria'et* i denne var efter hans mening det helt store i den egentlige førsteklases musik og kunne bogstavelig talt slå al anden musik til sildesalat." Og så videre. Tour de forcen af triste klichéer er ti gange længere end denne anmeldelse. Det er som om Joyce brugte død prosa og tæskende kedsomhed – episk kedsomhed, bibelsk kedsomhed – som en modvægt til alt, hvad der er friskt og vitalt andetsteds. Strukturelle klichéer, strukturel kedsomhed: Joyce er en streng læreremester.

Det går op for en, at *Ulysses* drejer sig om klichéer. Den drejer sig om nedarvede, færdigsyede formuleringer, forstenede metaforer – først og fremmest dem fra den irske katolicisme og anti-semitismen. Når alt kommer til alt, så er fordomme jo klichéer: de er genbrugs-had. Hvor knusende Joyce kombinerer sine temaer i "borger"-kapitlet, da inkassatoren vakler ud af baren til latrinen, overbevist om at Bloom hemmeligt har scoret kassen på dagens store

hestevæddeløb. Det er et tegn på Joyces nådesløse modernitet, at han ikke blot følger sine skabninger ind i soveværelset, men også ud på badeværelset:

... s'gu siger jeg til mig selv at jeg kunne mærke at han var urolig ... og ville af sted (hundrede shilling er fem pund) og da de var i (outsider) fortalte Pisser Burke mig kortspil og lader som om barnet er sygt ... en plan i forvejen så at han kan stikke af med pengene hvis han vandt eller (Jesus, hvor var der meget) ulovlig handel (hup!) Irland min nation siger han (hoik! phtook!) Aldrig skal man mænge sig med de skide (det var det sidste) Jerusalem (åh!) hanrejer.

“Sådan er jøden!” tænker han senere. “Tænker bare på sig selv! Snedig som en lokumsrotte.” Men vi har allerede set lokumsrotten hoike og phtooke sin bitterhed og middelmådighed ned i det druknede pissoir. I det næste kapitel (en af de største passager i al litteratur) ser vi borgerens datter, Gerty MacDowell, smuldre under sin arv af rygmarvsreaktioner: hun er selv en smuk slum af klichéer. Joyce bruger aldrig en kliché på uskyldig vis. Når han siger om en dyster bygning, “Hele huset til rotterne” [“Whole place gone to hell”, o.a.], så minder vi os selv om, at den engang husede en morder.

Ulysses tager omkring en uge at læse, hvis man ikke laver andre ting. Der er megen latter; der er i mange strækninger den misundelige beundrings vedholdende smil; der er den ægte kuldegysning, følelsen af et betydningsfuldt ophør, ved slutningen. Der er også megen banden og råben og gysen. Bogen har to hovedskikkelser, Stephen og Bloom. Som sin skaber er Stephen en virtuos sprogkunstner, en funklende pedant:

Det passer til toner og melodier, der er så vidt forskellige som hyperfrygisk og mixolydisk, og tekster som afviger lige så meget fra hinanden som præsten, der tumler sig rundt om Davids, jeg mener Circes, nej, hvad siger jeg, Ceres' alter og Davids staldfidus til sin første Musikmester om hans almægtighed.

Tak, det rækker! Selv hvis han vidste, hvornår han skulle stoppe, ville Stephen fortsætte; Stephen ville bare blive ved. Hele vejen igennem længes man efter Bloom, efter den logiske verden og den lyriske Joyceske musik. Man har lyst til Coleman Hawkins; man får et dusin John Coltranes, i megadecibel kontrarpunkt.

Kritikere har forsikret os om, at *Ulysses* og *Finnegans Wake* “går op”. Det er rart at vide. Den gode læser med pennen i hånden laver et lille mærke på siden, når han støder på en vigtig passage; den ideelle læser af *Ulysses* kan trække sin pennespids ned langs hver margen, alle 644 af dem. Vi kan lide vanskelige bøger, sagde Lionel Trilling, og bemærkningen er blevet et af modernismens kampråb. Men hvem er vi egentlig? Akademikere og fortolkere kan af indlysende årsager lide vanskelige bøger, og Joyce var medvirkende til at skabe den industri, de tjener; når det drejer sig om moderne genier, har man brug for mellemændene. Jeg vil dog hævde, at læseren ikke bliver spurgt til råds i sagen. Joyce kunne have været den mest populære dreng i klassen – den sjoveste, den klogeste, den rareste. Han endte med en mere tvetydig udmærkelse: han blev lærerens kæledægge.

Copyright © Martin Amis 1986

På dansk ved Tore Rye Andersen

O.a.: De danske versioner af citaterne fra *Ulysses* stammer fra 4. udgave af Mogens Boisens oversættelse af romanen (Gyldendal, 1986).